

Poliittinen vastarinta Venäjän vaaleissa

Ääneni varastettiin. Putin on varas. Näitä iskulauseita huutaen lähtivät sadat tuhannet venäläiset mielenosoittajat kaduille joulukuussa 2011 sekä maaliskuussa 2012. Lukuisat vaalikäytänteiden rikkomukset, äänestysuurnien täyttämisen ylimääräisillä lapuilla, valeäänestäjien kyydittäminen busseilla sekä väärennetyt pöytäkirjat herättivät laajaa tyytymättömyyttä. Silloisen presidentin Dmitri Medvedevin lopettaessa toimikauttaan toimittajat, kansalaisaktivistit, taiteilijat sekä oppositiopoliitikot tarttuivat tilaisuuteen ja muodostivat vaalien alla löyhän yhteenliittymän. Tuolloin kymmenen vuotta sitten venäläiset vaativat päättäväisesti poliittista vastuuta, avoimia vaaleja ja valinnanvapautta. Tämän laajan rehellisiä vaaleja vaatineen liikkeen lisäksi vaalien rehellisyys (tarkemmin sanottuna sen puute) on aiheuttanut mielenosoituksia myös Moskovan vuoden 2019 kaupunginduuman vaalien sekä Primorskin aluepiirin vuoden 2018 kuvernöörinvaalien yhteydessä.

Venäjä on vahva ja autoritaarinen valtio, joka on onnistunut luomaan hallinnon vallassa pysymistä tukevan vaalijärjestelmän. Vuosikymmenen takaisten mielenosoitusten jälkeenkään eivät mitkään vaalit ole olleet kelvollisia sen enempää avoimuuden, kilpailun kuin oikeudenmukaisuuden kannalta. Täysin riippumattomia puolueita tai ehdokkaita ei sallita eivätkä median viestintä ja ääntenlaskenta ole oikeudenmukaisia. Siitä huolimatta poliittisia mielenosoituksia ei ole ollut. Kymmenen vuotta sitten mieltä osoittaneet ihmiset ovat luultavasti pääosin yhä Venäjällä, eivätkä he varmastikaan ole unohtaneet silloisia kokemuksiaan mielenosoituksista Moskovassa ja muissa suurissa kaupungeissa.

Yhtenä selityksenä sille, ettei poliittisia mielenosoituksia ole ollut vuosien 2011–2012 reiluja vaaleja vaatineiden protestien jälkeen löytyy Venäjän poliittisesta järjestelmästä: vaalit eivät ole olleet poliittisen yhteistyön, rajoitetun kilpailun tai järjestelmän sisäisen legitimitetin väline. Sen sijaan niistä on tullut ylhäältä alas suunnattu signaali, jonka tarkoitus on tehdä oppositiolle ja kansalaisille selväksi, että hallinto on vahva ja että sillä on välineet tuottaa haluamansa lopputulos hinnalla millä hyvänsä. Vaalien jälkeen esiintyvät mielenosoitukset ovat osoitus kilpailua sallivasta hallintojärjestelmästä erityisesti heikossa demokratiassa. Niissä on järkeä vain, jos vaaleissa on ollut ainakin yksi todellinen oppositiopuolue tai -ehdokka. Jos oppositio ei voi lainkaan osallistua vaaleihin, on protestointi turhaa. Koordinoidut toimenpiteet hallintoa vastaan ovat ensiarvoisen tärkeitä poliittisille muutoksille. Laajat koalitiot tai kansalliset rintamat ovat usein onnistuneet muuttamaan politiikkaa, mutta se on mahdollista vain ennen vaaleja muodostuneiden vahvojen liittojen kautta. Sortohallinnon alaisista vaaleista ei ole opposition tai tyytymättömien äänestäjien huomion keskipisteeksi.

Vaalit ovat kuitenkin itsevaltaisissakin valtioissa yksi mielenosoitusten aihe. Marraskuussa 2018 Venäjän oppositiojohtaja Aleksei Navalnyi julkisti ”älykkään äänestämisen” kampanjan.

Ideana oli minimoida Yhtenäisen Venäjän saamien äänten lukumäärä keskittämällä ääniä muiden puolueiden ehdokkaille – sellaisille, joilla on ainakin jonkin verran kannatusta ja jotka eivät ole täysin hallinnon sylissä. Vaalikoneiden kehitystyö on tällaisen vaaleihin liittyvän vastustuksen menestykselle keskeistä. Kriittistä huolimatta älykkään äänestämisen strategia oli tehokas ja onnistui vaikuttamaan vaalien tulokseen laajamittaisesta vaalivilpistä, sääntörikkeistä ja painostuksesta huolimatta. Mihail Turtšenkon analyysin mukaan älykäs äänestäminen oli tarpeeksi älykäs ollakseen merkityksellinen: niin kutsutun järjestelmän sisäisen opposition äänisaalis kasvoi sen ansiosta Venäjän kaupungeissa viisi prosenttia.

Kyselytutkimuksen tulosten mukaan älykästä äänestämistä käytti luultua useampi. Maalis-kuussa 2022 toteutin Levada-keskuksen kautta 1 632 vastaajan valtakunnallisesti edustavalle otokselle niin sanottua *item count* -tekniikkaa käyttäen listakokeen (*list experiment*), jossa kysyttiin vastaajien mielipidettä älykkäästä äänestämisestä. Listakokeet soveltuvat luotettavan tiedon selvittämiseen silloin, jos vastaajien voidaan olettaa salaavan totuudenmukaisia vastauksiaan asian arkaluonteisuuden tai pelon vuoksi tai noudattaakseen sosiaalisesti hyväksyttävää mallia.

Tein kolme ryhmää ja jaoin kyselylomakkeet niille satunnaisesti. Yksi ryhmä sai suoran kysymyksen: ”Syyskuussa 2021 Venäjällä pidettiin duuman vaalit. Puolueiden lisäksi oli henkilöehdokkaita. Vaikuttiko älykäs äänestäminen valintaanne? – kyllä / ei / en osaa sanoa”. Kaksi muuta ryhmää sai listat niistä mahdollisista perusteista, joita he käyttivät tehdessään päätöstä ketä he äänestivät. Vaihtoehtoina listassa olivat:

- 1) ehdokkaan vaalikampanja
- 2) puoluesidonnaisuus
- 3) aiempi toiminta
- 4) älykkään äänestämisen tukema ehdokas
- 5) ystäväni äänestämä tai suosittalema
- 6) satunnainen valinta.

Yhdelle ryhmälle tarjottiin täyttä listaa, joka sisälsi vaihtoehdon älykkäästä äänestämisestä ja toiselle ryhmälle lyhyempää listaa ilman älykkään äänestämisen vaihtoehtoa. Näiden välille syntyvä selvä ero viittaisi siihen, että vastaajilla on voimakas pyrkimys sosiaalisesti hyväksyttävään vastaamiseen (*social desirability bias*), mikä johtuisi arkaluonteisesta älykkään äänestämisen vaihtoehdosta. En pyytänyt vastaajia kirjaamaan äänestysvalintaan vaikuttaneita vaihtoehtoja, vaan vain kirjaamaan niiden lukumäärän. Näin pyrin vähentämään sosiaalisesti hyväksyttävän vastaamisen vaikutusta.

Tulosten mukaan älykäs äänestäminen vaikutti neljäsosaan vastaajista: 26 prosenttia heistä oli tietoisia älykkään äänestämisen suosituksista ja ehkä noudatti niitä, kun taas vain 12,4 prosenttia myönsi noudattaneensa älykkään äänestämisen neuvoja. Sosiaalisesti hyväksyttävän vastaamisen vaikutuksen suuruus on 13,6 prosenttiyksikköä, mikä kertoo suuresta pelosta. Hallinnollisten keskusten (kaupunkien) osalta sosiaalisesti hyväksyttävän vastaamisen aiheuttama vinouma on vielä suurempi, 22,6 prosenttia. Kaupunkilaiset ovat yleensä keskimääräistä oppositiomielisempiä, minkä vuoksi vaalilautakunnalla on taipumus piirtää äänestysalueet uudelleen yhdistämällä tiheästi asuttuja alueita maaseutuun, jossa oppositiota äänestetään vähemmän.

Venälaisten äänestäjien koordinoinnin onnistuminen muiden kuin Yhtenäisen Venäjän ehdokkaiden taakse vähän ennen täysimittaista sotaa Ukrainassa osoittaa yleisemmin de-

mokraattisissa järjestelmissä tavattavaa tahtoa vastarintaan. Samoin se on osoitus strategista äänestämistä hyödyntävistä kehittyneistä yhteistyön muodoista. Kun vertaamme kyselytutkimuksista saatuja tuloksia, näemme, että vaalivilppi, värväys työpaikoilta ja vaalipiiri- ja uudelleenmuokkaus kuitenkin vähentävät älykkään äänestämisen vaikutusta. Tämä kertoo osaltaan siitä, että venäläinen yhteiskunta ei ole täysin passiivinen ja että se on varsin kekseliäs mitä tulee vastarinnan muotoihin. Koska Venäjällä ei ole pidetty vapaita vaaleja 2000-luvun alun jälkeen, voi poliittisten näkemysten jakautumisesta päätellä hyvin vähän. Mieli- pidetutkimukset eivät korvaa vaaleja ja vapaita tiedotusvälineitä sortohallinnossa. Tässä mielessä älykäs äänestäminen oli venäläisten äänestäjien viimeinen keino saada äänensä kuuluville vaaleissa. Helmikuun 24. päivän jälkeen venäläisillä ei äänioikeutta enää ole.

Englannista suomentanut Mika Perkiömäki

Margarita Zavadskaya

Kirjoittaja on European University Institute (EUI) valmistunut valtiotieteiden tohtori ja Ulkopoliittisen instituutin vanhempi tutkija, joka on erikoistunut poliittisen käyttäytymisen, yleisen mielipiteen, vaalien, autoritaaristen järjestelmien ja Venäjän politiikan tutkimukseen.